

บทคัดย่อ

กลุ่มทอผ้าไหมในทัศนสถานหุ่ยเชียงใหม่ เป็นกลุ่มฝึกวิชาชีพที่เริ่มขึ้นใหม่ในปี พ.ศ. 2556 ซึ่งแทบจะไม่มีใครที่มีความรู้เรื่องการทอผ้าไหมเลย มีเพียงความรักในผ้าไหมไทย ต้องการให้มีการอนุรักษ์และสืบสานศิลปหัตถกรรมการทอผ้าไหมไทยนี้ให้คงอยู่ต่อไป การทอผ้าไหมเป็นงานหัตถกรรมที่อาศัยความประณีตละเอียดอ่อน มีขั้นตอนที่สลับซับซ้อน ในช่วงแรกกลุ่มวิชาชีพทอผ้าไหมประสบปัญหาค่อนข้างมากทั้งด้านวัตถุดิบ กระบวนการทอผ้าไหม การตลาด ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการจัดการเส้นไหม อุปกรณ์การทอผ้าไหม การสรรหาวิทยากรมาสอนภายในทัศนสถานได้ยาก ผู้ต้องชังขาดความรู้และความชำนาญในการทอผ้าไหม มีความรู้บางกระบวนการทอผ้า ไม่รู้ทุกขั้นตอน ผู้ต้องชังแก้ปัญหาเองไม่ได้ ต้องพึ่งพาอาศัยวิทยากร ต้องรอให้วิทยากรเกือบทุกเรื่องรวมทั้งเรื่องจัดหาวัตถุดิบในการทอผ้าไหมมาให้ จากประเด็นปัญหาต่างๆ ทำให้ทีมวิจัยร่วมกันศึกษาอย่างรอบด้าน ลำดับความสำคัญของปัญหา และกำหนดปัญหาและความต้องการของทัศนสถานหุ่ยเชียงใหม่ เป็นงานวิจัยเรื่อง “การพัฒนาหลักสูตรวิชาชีพทอผ้าไหมแบบมีส่วนร่วมของทัศนสถานหุ่ยเชียงใหม่” ซึ่งมีวัตถุประสงค์ของงานวิจัย คือ (1) เพื่อศึกษาข้อมูลทั่วไปและบริบทของกลุ่มวิชาชีพทอผ้าไหมทัศนสถานหุ่ยเชียงใหม่ (2) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและกระบวนการผลิตในปัจจุบันของกลุ่มวิชาชีพทอผ้าไหม ทัศนสถานหุ่ยเชียงใหม่ (3) เพื่อศึกษารูปแบบและกระบวนการเรียนการสอนและปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการเรียนการสอนกลุ่มวิชาชีพทอผ้าไหมทัศนสถานหุ่ยเชียงใหม่ที่ผ่านมา (4) เพื่อพัฒนาหลักสูตรวิชาชีพทอผ้าไหมแบบมีส่วนร่วมของทัศนสถานหุ่ยเชียงใหม่ โดยเป็นงานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องของทัศนสถานหุ่ยเชียงใหม่ อันประกอบด้วย (1) ผู้ต้องชังกลุ่มวิชาชีพทอผ้าไหม (2) ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการทำงานของกลุ่มทอผ้าไหมทัศนสถานหุ่ยเชียงใหม่ (3) วิทยากร/ผู้เชี่ยวชาญให้ความรู้การทอผ้าไหม (4) นักวิชาการ (อาจารย์จากมหาวิทยาลัยฟาร์อีสเทอร์น) และ (5) หน่วยงานภาคีเครือข่าย (กรมหม่อนไหม ศูนย์หม่อนไหมเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เชียงใหม่ สมาคมสตรีนักธุรกิจจังหวัดเชียงใหม่ สถาบันผ้าทอมือหริภุญไชย องค์การบริหารส่วนจังหวัดลำพูน และบริษัท กลุ่มเซ็นทรัล จำกัด) งานวิจัยนี้มีขอบเขตด้านพื้นที่ คือ ทัศนสถานหุ่ยเชียงใหม่ ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา คือ (1) ผู้ต้องชังในโรงงานทอผ้า จำนวน 73 คน ใช้วิธีการเลือกใช้กลุ่มตัวอย่างแบบมีจุดมุ่งหมาย หรือการเลือกแบบจำเพาะเจาะจง (Purposive Sampling) และใช้วิธีการเลือกใช้กลุ่มตัวอย่างโดยใช้ความสมัครใจ หรืออาสาสมัคร (Volunteer Sampling) มีจำนวนกลุ่มตัวอย่าง 25 – 30 คน (2) ผู้อำนวยการและเจ้าหน้าที่ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการทำงานของกลุ่มทอผ้าไหมทัศนสถานหุ่ยเชียงใหม่ ใช้วิธีการเลือกใช้กลุ่มตัวอย่างแบบมีจุดมุ่งหมาย หรือการเลือกแบบจำเพาะเจาะจง

(Purposive Sampling) มีจำนวนกลุ่มตัวอย่าง 5 คน ขอบเขตของเนื้อหา คือ เป็นการพัฒนาลักสูตรวิชาชีพทอผ้าไหมเริ่มตั้งแต่การกรอไหม สาวไหม เข้าปั่นหวีและเข้าห่ม้วน เก็บตะกอลายเขียนลาย ถักลาย เก็บตะกอดอก และทอผ้า โดยมีเครื่องมือที่ใช้ในเก็บข้อมูลการวิจัย คือ การศึกษาจากเอกสาร การสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกต และการบันทึก การวิเคราะห์งานวิจัยนี้ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลที่เป็นเอกสาร (Content Analysis)

งานวิจัยนี้ได้ดำเนินการวิจัยเพื่อแก้ปัญหาและความต้องการของกลุ่มวิชาชีพทอผ้าไหม ทนตสถานหญิงเชียงใหม่ จากผลระดมสมองจากผู้ต้องขังและผลการสัมภาษณ์ทั้งผู้อำนวยการ ทนตสถานหญิงเชียงใหม่และเจ้าพนักงานราชทัณฑ์ มีประเด็นปัญหาไว้ 3 ประเด็น ได้ดำเนินการแก้ไข ปัญหาไว้ดังนี้ ประเด็นที่ 1 คือ วัสดุ อุปกรณ์ และเครื่องมือใช้ในการทอผ้าไหมไม่ได้คุณภาพและมีจำนวนไม่เพียงพอ แก้ไขปัญหาโดยการสร้างหน่วยงานภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง ประสานความร่วมมือ จนได้รับการสนับสนุนทั้งความรู้และงบประมาณจัดหาวัสดุ อุปกรณ์และเครื่องมือ จากกรมหม่อนไหม และศูนย์เฉลิมพระเกียรติฯ เชียงใหม่ สมาคมสตรีนักธุรกิจจังหวัดเชียงใหม่ สถาบันผ้าทอมือหรือศูนย์ องค์กรบริหารส่วนจังหวัดลำพูน และบริษัท กลุ่มเซ็นทรัล จำกัด ประเด็นที่ 2 คือ ผู้ต้องขังขาดความรู้ในทุกขั้นตอนการทอผ้าไหม เรียนรู้ในแต่ละขั้นตอนแบบกระโดดไปขั้นตอนนั้นที่ขั้นตอนนี้ที่ และจำนวนคนที่มีความรู้ก็จำกัดเฉพาะผู้ต้องขังที่เรียนกับวิทยากรเท่านั้น รวมทั้งมีข้อจำกัดเรื่องการจัดหาวิทยากรมาสอนในทนตสถานฯ เนื่องจากวิทยากรสอนทอผ้าไหมมีจำนวนน้อย หากคนสอนยาก งบประมาณค่าตอบแทนวิทยากรมีจำกัด จึงทำให้เกิดการพัฒนาโจทย์งานวิจัยนี้ขึ้น เพื่อพัฒนาลักสูตรวิชาชีพทอผ้าไหม สำหรับให้ผู้ต้องขังใหม่ (ผู้ต้องขังที่ถูกจำแนกเข้ามาใหม่ในกลุ่มวิชาชีพทอผ้าไหมทนตสถานหญิงเชียงใหม่) ได้เรียนรู้และเข้าใจ รวมทั้งเห็นความสำคัญของการทำงานอย่างใส่ใจในทุกกระบวนการทอผ้าไหม ลดการพึ่งพาวิทยากรจากภายนอก ซึ่งสามารถสรุปผลการดำเนินงานวิจัยได้ว่า ผู้ต้องขังได้ความรู้ความเข้าใจมากขึ้นในทุกขั้นตอนการทอผ้าไหม จากการที่ผู้ต้องขังได้ฟังบรรยายของวิทยากรในการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ ดูสาธิตและได้ลงมือฝึกปฏิบัติ “ผู้ต้องขังได้ฝึกปฏิบัติจริง สามารถทำได้จริง สามารถแก้ปัญหาบางเรื่องได้ตามที่วิทยากรได้สอนไว้” จากการสัมภาษณ์เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงหลังจากการทำงานวิจัยนี้ (นางรมิตรา แก้วมหานิล, เจ้าพนักงานราชทัณฑ์ปฏิบัติงาน ทนตสถานหญิงเชียงใหม่, การสื่อสารส่วนบุคคล, 23 พฤศจิกายน 2559) พบว่า ผู้ปกครองโรงงานสังเกตเห็นว่าการเปลี่ยนแปลงกระบวนการทำงานของผู้ต้องขังในกระบวนการทอผ้าไหม ผู้ต้องขังทำงานได้ดีขึ้น เช่น ในการกรอไหมผู้ต้องขังมีการลำดับขั้นตอนการทำงานได้ดีขึ้น นอกจากนี้จึงสังเกตเห็นความสามัคคีของผู้ต้องขังมีมากขึ้นจากแต่ก่อนต่างคนต่างทำ ผู้ต้องขังที่รู้จักกันเดียวเพราะเป็นการสอนแบบตัวต่อตัว คนที่เรียนก็รู้เพียงคนเดียว แต่หลังจากทำงานวิจัยนี้ “ผู้ต้องขังมีการสอบถามกันช่วยเหลือกัน แลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกัน สามัคคีกันมากขึ้น รวมกลุ่มกันแก้ปัญหามากขึ้น” อย่างไรก็ตามการพัฒนาผู้ต้องขังให้เกิดทักษะความชำนาญจนเชี่ยวชาญคงต้องอาศัยเวลาให้

ผู้ต้องขังได้ตั้งสมประสงค์มากกว่านี้ นอกจากนั้นความรู้บางเรื่องที่ผู้ต้องขังอยากให้อสอน เช่น การผสมสีเส้นไหม เป็นต้น แต่ยังไม่ได้สอนเนื่องจากเวลาการดำเนินงานวิจัยจำกัด อย่างไรก็ตามได้ประสานของความช่วยเหลือจากทางกรมหม่อนไหม และศูนย์เฉลิมพระเกียรติฯ เชียงใหม่ ซึ่งอยู่ระหว่างประสานจัดหาวิทยากรด้านผสมสีเส้นไหมมาให้ความรู้เรื่องนี้เพิ่มเติมให้ ประเด็นที่ 3 คือ ต้องการให้สินค้าหรือผืนผ้าไหมที่ทอเสร็จแล้วขายได้ ในประเด็นนี้จริงๆ แล้ว ผืนผ้าไหมที่ทอเสร็จแล้วของผู้ต้องขังมีผู้สนใจซื้อ แต่ยังไม่ขายได้เนื่องจากจำนวนผืนผ้าที่ผลิต/ทอเสร็จแล้วมีจำนวนไม่มาก หากขายจะไม่มีสินค้าตัวอย่างให้ดู ส่วนความต้องการอยากทราบภาพรวมของตลาดผ้าไหมไทยนั้น ได้จัดให้มีเสวนาแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์โดยผู้ประกอบการธุรกิจผ้าไหม และเปิดโอกาสให้ผู้ต้องขังได้ซักถามข้อสงสัย

ในแง่ของจุดมุ่งหมายที่ต้องการให้เกิดจากกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ทั้งต่อทีมวิจัย (เจ้าพนักงานราชทัณฑ์) และผู้ต้องขัง ได้ข้อสรุป คือ ทีมวิจัย (เจ้าพนักงานราชทัณฑ์/ผู้ปกครองโรงงานทอผ้า) ได้ความรู้และประสบการณ์ในกระบวนการทอผ้าไหม และสามารถนำไปสอนต่อให้กับผู้ต้องขังอื่น รวมทั้งคิดวางแผนแก้ปัญหาในโรงงานทอผ้าไหมได้ดีขึ้น นอกจากนี้ได้เรียนรู้วิธีการทำงานที่มีหลักการทำงาน มีการแบ่งงานในการทำงานตามความเหมาะสมมากขึ้นจากวิธีการทำงานของทีมวิจัย (นักวิชาการ) ซึ่งความรู้สึกของผู้ปกครองโรงงานทอผ้าที่ร่วมงานวิจัย คือ “รู้สึกดี การทำงานมีระบบมากขึ้น รู้กระบวนการทำงานมากขึ้น ผู้ต้องขังมีความสามัคคีกันมากขึ้น ผู้ต้องขังมีความภาคภูมิใจว่าตนเองทอผ้าได้ เกิดความศรัทธาในตนเอง” และในส่วนผู้ต้องขัง ได้เห็นคุณค่าของตนเองเพิ่มขึ้น ได้เสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้ต้องขังด้วยกัน มีวิธีคิดและวิธีการทำงานที่เป็นระบบมากขึ้น